

**Відгук
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Сапожнікова Станіслава Володимировича
на дисертацію Вікторенко Ірини Леонідівни
«Теоретичні і методичні засади формування інтеграційної
компетентності вчителя початкових класів Нової української школи»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Сьогодення світового та українського суспільства можна схарактеризувати в історичному аспекті як *етап криз, соціальної напруженості та невизначеності, хаотичності подальшого розвитку*. На тлі відчуженості, що зростає в стосунках між людьми, змінюється свідомість сучасної дитини, її сприйняття навколишнього світу, психологія поведінки. Вищезазначені явища є наслідком глобалізаційних впливів на людське співтовариство, завдяки яким усі країни світу інкорпорується в єдине світове суспільство, де долаються бар'єри в соціальному та культурному просторі тієї чи іншої держави.

Український освітній простір як сфера суспільної діяльності, де здійснюється цілеспрямоване соціокультурне відтворення людини, має на меті забезпечення формування та розвиток особистості майбутнього фахівця. Реалізація вищезазначеної мети відбувається в рамках освітньої системи, побудованої на принципах єдиної освітньої політики та діяльності, що функціонує в межах певної території й виступає як організаційна структура.

Поширення інформаційних технологій і засобів, вимушене використання Інтернет-засобів для організації навчання в умовах карантину, потреба вдосконалення методик роботи в сучасних закладах загальної середньої освіти обумовлюють переосмислення професійної підготовки учителя початкових класів, який сьогодні відповідно до соціальних запитів має бути підготовленим до реалізації реформ НУШ з метою всебічного розвитку й підтримки особистості учнів, їхньої адаптації до життя в постіндустріальному інформаційному суспільстві.

Так, під впливом освітніх інновацій ХХІ століття, зокрема реформи НУШ та вимог інформаційного суспільства до майбутнього фахівця початкової освіти, важливим критерієм його підготовленості до професійної діяльності стає інтеграційна компетентність, сформованість якої забезпечить його здатність ефективно організувати освітній процес на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Надзвичайна актуальність ефективного реформування української освітньої системи та наявний розрив між планом проведення реформи й реальними її наслідками обумовили пріоритетну роль підготовки вмотивованого та підготовленого до професійної діяльності в сучасних умовах учителя НУШ.

У контексті вищезазначеного, тема представленої до захисту дисертаційної роботи *Вікторенко Ірини Леонідівни «Теоретичні і методичні засади формування інтеграційної компетентності вчителя початкових класів Нової української школи»* з огляду на актуальність поставленої проблеми, ступінь її дослідженості та доцільність розробки є своєчасною, оскільки авторка пропонує до використання в закладах вищої освіти України, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 013 «Початкова освіта», науково обґрунтовану та експериментально перевірену структурно-функціональну систему формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ.

З метою дослідження заявленого предмета дослідницею сформульовано й використано низку провідних ідей теоретико-методологічного та практичного характеру.

Першою з таких ідей стало ґрунтовне дослідження дисертанткою генези та етапів реформування освітньої системи України від 1991 року й донині, уточнення періодизації цього процесу з огляду на послідовність формування концептуальних засад реформи НУШ. Крім того, дослідницею визначено етапи освітньої системи: I етап (1991–2002 рр.) – національна самоідентифікація освітньої системи України; II етап (2003–2013 рр.) –

європейська інтеграція та світова глобалізація освітньої системи України; III етап (2014–2016 рр.) – узагальнення концептуальних засад реформування національної освітньої системи; IV етап (2017–2021 рр.) – імплементація реформи НУШ, що становить активний процес використання концептуальних засад, напрацьованих упродовж попередніх етапів.

Друга ідея дисертаційної роботи пов'язана з визначенням пріоритетних напрямів дослідження професійної підготовки вчителя початкових класів у сучасних умовах та з'ясуванням методологічних засад процесу формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ. Пріоритетними дисертанткою було *визначено* такі напрями: загальнопедагогічний, методичний, особистісно-професійний, психолого-педагогічний, історико-педагогічний, «іноземна теорія і практика». Також здобувачкою *виявлено* методологічні засади процесу формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ, які було об'єднано у дві групи: універсальні підходи (системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний) та специфічні підходи, що відбивають особливість опанування матеріалу природничих наук: інтегративний, конструктивістський, антропологічний, синергетичний, соціокультурний, ресурсний.

Третьою ключовою *ідеєю* дисертаційного дослідження І. Л. Вікторенко стало *вивчення* теоретичного підґрунтя реформ НУШ, установлення його кореляції з освітніми системами інших країн, дослідження нормативних, змістових та структурних характеристик інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Так, під час вивчення теоретичного підґрунтя реформи НУШ, І. Л. Вікторенко було *встановлено* його кореляцію з освітніми системами інших країн. Концепція НУШ ґрунтується на дев'ятикомпонентній формулі, кожен складник якої становить теоретично-методологічну підвалину реформи НУШ і є віддзеркаленням чинників успішності освітніх систем Фінляндії, Норвегії, Польщі: компетентнісне навчання; орієнтація на потреби

учня; педагогіка партнерства; умотивований учитель; забезпечення автономності шкіл та справедливий розподіл публічних коштів; нова структура школи, що включає два цикли навчання (адаптаційно-ігровий та основний); сучасне освітнє середовище, що передбачає створення в класній аудиторії 8 навчальних осередків.

Дисертанткою ґрунтовно досліджено нормативні, змістові та структурні характеристики інтегрованого курсу «Я досліджую світ» і виявлено, що він є провідною змістовою інновацією реформи НУШ в Україні та допомагає комплексно реалізувати змістово-структурні компоненти формули НУШ. Доведено, що саме інноваційність інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для української освітньої системи обумовила потребу введення до навчального плану підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» обов'язкового освітнього компонента, що має на меті формування відповідної інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Четверта важлива ідея рецензованого дисертаційного дослідження передбачала окреслення нових професійних ролей сучасного вчителя в контексті концепції НУШ та обґрунтуванні феномену «інтеграційна компетентність учителя початкових класів НУШ», визначення його змістових та структурних характеристик, місця й ролі в компетентнісній парадигмі вчителя початкових класів НУШ. Дослідницею дуже якісно було виписано нові професійні ролі сучасного вчителя в контексті Концепції НУШ: тьютор – репетиторська роль вчителя НУШ; фасилітатор – партнерська роль учителя НУШ; коуч-ментор – наставницька роль учителя НУШ; едвайзер – консультаційно-дорадча роль учителя НУШ; медіапедагог – цифрова методична роль учителя НУШ; «агент змін» – інноваційно-акмеологічна роль учителя НУШ; дослідник – науково-допоміжна роль учителя НУШ; «медик» – лікувальна роль учителя НУШ.

Так, дисертанткою науково *обґрунтовано* феномен «інтеграційна компетентність учителя початкових класів НУШ» та надано його дефініцію: ієрархічна взаємодія на високому науковому й методичному рівнях предметних базових, предметних психолого-педагогічних та предметних методичних компетентностей здобувача вищої освіти в процесі планування й організації освітнього процесу на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у НУШ. У процесі дослідження також *виявлено*, що в змістовій компетентнісній структурі інтеграційної компетентності вчителя початкових класів НУШ виділяються елементи базового, психолого-педагогічного та методичного ієрархічних рівнів.

Під час наукової розвідки І. Л. Вікторенко було *визначено* змістові та структурні характеристики інтеграційної компетентності учителя початкових класів НУШ, їхнє місце та роль у компетентнісній парадигмі вчителя початкових класів НУШ, що дало їй змогу уточнити дефініції таких понять: «професійна компетентність учителя початкових класів НУШ», «предметна методична компетентність учителя початкових класів НУШ», «предметна базова компетентність учителя початкових класів НУШ», «предметна психолого-педагогічна компетентність учителя початкових класів НУШ», «міждисциплінарна інтеграція в професійній підготовці вчителя початкових класів НУШ».

П'ятою, провідною ідеєю наукової розвідки дисертантки стало розроблення та теоретичне обґрунтування структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ, характеристика її структури та встановлення взаємозв'язку її компонентів. Так, запропонована здобувачкою структурно-функціональна система формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ становить цілісний ієрархічний взаємозв'язок та взаємодію концептуально-методологічного, змістово-структурного, методико-технологічного та результативно-оцінного блоків, результат взаємодії яких спрямований на задоволення вимог

сучасного суспільства до підготовки педагогів в умовах реформування освітньої системи, сприяє розвитку в майбутніх учителів початкових класів професійного новоутворення, яке забезпечує якісне навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах НУШ.

Дослідницею досить вдало схарактеризовано структуру системи та взаємозв'язок її компонентів: концептуально-методологічний блок був системотворчим і вміщував провідну ідею дослідження, мету й завдання системи, концептуальні засади формування інтеграційної компетентності вчителя початкових класів, що включають методологічний, теоретичний та технологічний концепти; змістово-структурний блок містив структуру інтеграційної компетентності вчителя НУШ, педагогічні умови ефективності її формування, контентне забезпечення та навчально-методичне забезпечення системи; методико-технологічний блок ґрунтувався на взаємодії методичного (фундаменталізація змісту освітніх компонентів базової та предметно-методичної підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти; системне засвоєння знань про інтеграцію, види та способи інтеграції, набуття здобувачами освіти інтеграційних умінь і навичок; упровадження в практику фахової підготовки обов'язкового освітнього компонента «Методика навчання інтегрованого курсу “Я досліджую світ”»); процесуальна інтеграція) та технологічного (забезпечення поступовості формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ у процесі фахової підготовки, моніторинг сформованості компетентностей здобувачів вищої освіти та технологічне забезпечення впровадження структурно-функціональної системи в освітню практику) компонентів; результативно-оцінний блок був підсумковим і складався з компонентів та критеріїв оцінювання основних компонентів інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів НУШ, показників, за якими здійснювалося вимірювання кожного компонента, рівнів розвитку інтеграційної компетентності та результативного підсумку ефективності пропонованої

структурно-функціональної системи – підвищення рівня розвитку інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів НУШ.

Шоста ідея наукового дослідження І. Л. Вікторенко полягала у формулюванні педагогічних умов ефективності структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ, обґрунтуванні їхньої необхідності, описі сутності та визначенні шляхів її реалізації в умовах експериментального навчання.

Дисертанткою обґрунтовано необхідність, описано сутність та шляхи реалізації таких педагогічних умов ефективності структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ: мотивація здобувачів вищої освіти до якісної професійної діяльності в умовах Нової української школи, розвиток у них прагнень навчатися впродовж життя та особисто вдосконалювати українську освітню систему; взаємопов'язана реалізація методичного та технологічного компонентів структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя НУШ в освітньому процесі закладу вищої освіти; упровадження в освітню практику навчально-методичного забезпечення структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя НУШ, що поєднує традиційний та дистанційний, цифровий, мультимедійний освітній контент і засоби його реалізації; організація проектної активності здобувачів вищої освіти з метою обміну досвідом формування інтеграційної компетентності зі здобувачами інших ЗВО України та європейських країн.

Сьома ідея дисертаційного дослідження І. Л. Вікторенко полягала у визначенні критеріїв вимірювання інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів, показників, за якими здійснювалася їхня діагностика, рівнів розвитку інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Так, проведене І. Л. Вікторенко дослідження дало їй змогу чітко визначити критерії вимірювання інтеграційної компетентності майбутніх

учителів початкових класів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний), показники, за якими здійснювалася їхня діагностика, чотири рівні розвитку інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів (низький, задовільний, достатній, високий). У результаті здобувачкою встановлено такий взаємозв'язок компонентів інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів НУШ, критеріїв та показників їхнього вимірювання: базовий компонент: когнітивний критерій (історичний, природознавчий, валеологічний, інформатичний, технологічний, математичний, філологічний показники); психолого-педагогічний компонент: мотиваційно-ціннісний критерій (інноваційний, ціннісний, інтенційний показники); когнітивний критерій (інноваційний, інтеграційний, психологічний показники); операційно-діяльнісний критерій (інноваційний, інтеграційний показники); методичний компонент: когнітивний критерій (методико-суспільствознавчий, методико-природознавчий, методико-валеологічний, методико-інформатичний, методико-технологічний, методико-математичний, лінгвометодичний показники); операційно-діяльнісний критерій (методико-суспільствознавчий, методико-природознавчий, методико-валеологічний, методико-інформатичний, методико-технологічний, методико-математичний, лінгвометодичний, інтеграційний показники); рефлексивний критерій (аналітичний, акмеологічний показники).

Восьма, заключна ідея наукової розвідки дисертантки полягала в дослідженні сучасного стану та результатів підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах реформи НУШ за традиційних умов професійної освіти, узагальненні наявних недоліків цього процесу, визначенні етапів та створенні методики реалізації експериментальної системи, організації експериментального навчання, перевірці ефективності системи та аналізі результатів її впровадження.

Проведена дослідницею експериментальна перевірка структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності

майбутнього вчителя початкових класів НУШ передбачала 4 етапи: теоретико-формульвальний, констатувально-діагностичний, формульвально-практичний, контрольнo-підсумковий. Так, констатувальне дослідження дозволило виявити, що критерії інтеграційної компетентності майбутніх учителів НУШ за умов традиційного навчання у ЗВО розвинені неоднаково й мають відмінності у сформованості окремих показників. Результати контрольного дослідження дали змогу констатувати, що статистична суттєвість відмінностей між контрольними та експериментальними групами спостерігається лише після експерименту. Діагностика рівнів сформованості критеріїв інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів НУШ під час контрольного дослідження виявила, що серед рівнів розвитку всіх критеріїв інтеграційної компетентності переважає достатній рівень. Здобуті результати педагогічного експерименту *підтвердили* ефективність і необхідність упровадження в освітню практику педагогічних ЗВО структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів НУШ.

Теоретичні та методичні розробки, використані під час дисертаційного дослідження, містяться в 17-ти додатках до дисертації на 94 сторінках та становлять значну наукову й практичну цінність для закладів загальної середньої освіти та педагогічних закладів вищої освіти України.

Важливим вважаємо те, що основні положення дисертаційної праці І. Л. Вікторенко відображено в 49 наукових і навчально-методичних публікаціях автора (24 – одноосібні), із яких: 3 монографії (1 – одноосібна, 2 – колективні); 1 практичний посібник; 1 навчальний посібник; 4 навчально-методичних посібники; 3 методичні рекомендації; 18 статей у провідних фахових наукових виданнях України; 1 стаття, що індексується в міжнародній наукометричній базі (Web of Science); 16 статей та тез у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій; 2 публікації в інших виданнях.

Актуальність, новизна та важливість здобутих дисертанткою наукових результатів, їхня обґрунтованість і достовірність, а також практична цінність сформульованих положень і висновків у сукупності дають необхідні підстави для висновку про те, що наукове дослідження Ірини Леонідівни Вікторенко є цінним у теоретичному та практичному аспектах і становить значний науковий доробок для теорії та методики професійної освіти.

Оцінюючи виконане дисертаційне дослідження позитивно, слід відзначити окремі його недоліки та висловити певні зауваження:

1. Авторка у своєму дослідженні дуже вдало використовує історичний підхід у параграфі 1.1, але в п.1.3, с.122–123, розглядаючи системний підхід, який із середини ХХ ст. стає провідним методом у новій галузі педагогічної науки – *методології педагогіки*, дослідниця не говорить жодного слова про науковців, які перші використали його саме в педагогічних дослідженнях. Так, однією з перших розвідок, присвячених питанню педагогічних систем, стала опублікована 1970 р. стаття Ф. Корольова про можливості використання системного підходу в педагогічних дослідженнях. Відтоді системний підхід широко використовується в працях, присвячених різноманітним проблемам навчання, виховання та розвитку студентів. Наприкінці 70-х – початку 80-х рр. ХХ століття було опубліковано праці А. Арсеньєва, М. Данилова, Т. Ільїної, В. Краєвського, Н. Кузьміної, І. Лернера, М. Скаткіна, де з позицій системного підходу досліджувалися зміст, структура та функції навчання учнів загальноосвітніх шкіл і студентів вищих навчальних закладів. З вищезазначених науковців, які першими почали використовувати системний підхід у своїх дослідженнях, у списку використаних джерел як автор присутня тільки Н.В. Кузьміна з працею «Предмет акмеології».
2. І. Л. Вікторенко у своєму дисертаційному дослідженні виокремила 9 підходів, які мають створити основу експериментального дослідження, спрямованого на формування інтеграційної компетентності майбутнього

вчителя початкових класів НУШ: системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, інтегративний, конструктивістський, антропологічний, синергетичний, соціокультурний, ресурсний. Але не зовсім зрозумілим здається нам, чому дисертантка, яка протягом усього дослідження дуже доцільно й науково коректно використовувала історичний підхід, все ж таки не додала його до методологічних засад процесу формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ.

3. Параграф 3.1. Таблиця 1.1. Приклад порівняння негативних та позитивних *тенденцій* практичного впровадження реформи НУШ (для уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»). Ця таблиця була розроблена дисертанткою з метою унаочнення особливості курсу «Я досліджую світ», доведення його особливого, інноваційного характеру. Слід підкреслити, що їй це вдалося, але, на нашу думку, у таблиці 1.1 подано переваги та недоліки вищезазначеного курсу, а не тенденції. Зауважимо, переважна більшість науковців розуміють *тенденцію* (від пізньолат. *tendentia* – направленість) як напрямок розвитку будь-якого явища, думки, ідеї. На мою думку, ця таблиця повинна мати назву: «Аналіз переваг і недоліків щодо практичного впровадження реформи НУШ (для уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»).
4. У параграфі 3.2 на рис. 3.9 здобувачкою представлено схематичне зображення методичного компонента структурно-функціональної системи формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів НУШ, де ілюструється гармонійна взаємодія навчальних предметів та методик їхнього викладання, які є складовими інтегрованого курсу «Я досліджую світ», об'єднаних процесами фундаменталізації змісту та інтеграції під назвою «Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»». На нашу думку, подана на рисунку 3.9 схема повною мірою не відображає саме методику навчання. За Є. Рапацевичем (Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная

энциклопедия / Сост. Е.С. Рацапевич – Мн.: «Современное слово», 2005. – 720 с.), методика навчання – це сукупність упорядкованих знань про принципи, зміст, методи, засоби та форми організації навчально-виховного процесу за окремими навчальними дисциплінами, що забезпечують рішення поставлених задач. Отже, на поданому рисунку відсутні засоби, методи або технології, форми, принципи навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

5. Параграф 3.3. На нашу думку, авторці некоректно звужувати поняття «педагогічні умови» до «сукупності обставин». Ми вважаємо, що для рецензованого дослідження, спираючись на визначені дисертанткою методологічні засади та презентовану систему формування інтеграційної компетентності майбутнього учителя початкових класів НУШ, коректніше було б педагогічні умови визначити як *сукупність чинників, що забезпечують організацію, регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети* (К. Ярошук).
6. Рівень рецензованого дослідження значно підвищився б, якби дисертанткою було передбачено окремий параграф, присвячений ґрунтовному аналізу міжнародного досвіду формування інтеграційної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Проте висловлені зауваження не заперечують вагомості та адекватності виконаної авторкою праці. Отримані нею результати загалом відповідають сучасним вимогам до дисертаційних робіт для здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів

Дисертаційна робота **І. Л. Вікторенко «Теоретичні і методичні засади формування інтеграційної компетентності вчителя початкових класів Нової української школи»** є першим актуальним, самостійним, завершеним теоретико-експериментальним дослідженням проблеми

формування інтеграційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи НУШ на сучасному етапі реформування початкової та вищої освіти, що вирізняється глибиною теоретичного підґрунтя розв'язання проблеми дослідження, аргументованістю методів і підходів щодо вирішення поставлених завдань, що є вкрай важливим для вітчизняної педагогічної науки та освітньої практики.

Отже, проведений аналіз дає підстави констатувати, що рукопис дисертації та автореферат відповідають пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження **Вікторенко Ірині Леонідівні** наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

**Офіційний опонент, доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи
Вищого навчального закладу**

„Університет імені Альфреда Нобеля” **С. В. Сапожников**

